

SERMANN ESZTER

TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK
MINT A NYELVI KORLÁTOK ÁTHIDALÁSÁNAK ESZKÖZEI.
MAGYAR NYELVEN (IS) ELÉRHETŐ NÉHÁNY
TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS
TARTALMI ÉS SZERKEZETI VIZSGÁLATA

REZÜMÉ

A fordítói piac az utóbbi évtizedben rendkívüli módon kiszélesedett, a megrendelői oldal alapos, precíz munkát vár el a nyelvi közvetítőktől, a lehető legrövidebb határidő teljesítése mellett. A magas követelményeknek megfelelő fordítói munka során alapvető fontosságú a fordítások megfelelő terminológiai előkészítése, amelyet jelentősen megkönnyít és meggyorsít az online elérhető terminológiai adatbázisok használata. A terminológiai adatbázis olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely fogalomalapú szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven. A központilag létrehozott, nyelvészek és az egyes tárgykörök szakemberei által, együttműködés során készült adatbázisokban közzétett terminográfiai adatok (terminusok, definíciók, a fogalmi viszonyok jelölése stb.) a fordítók és a szakemberek számára elsődleges referenciaként szolgálnak. Előnyük, hogy interneten keresztül könnyen, szabadon hozzáférhetők, egyszerűen frissíthetők.

Egyes nyelvek területén számos terminológiai adatbázis készül állami támogatás mellett, sajnos magyar nyelven is elérhető adatbázis kevés található, pedig nemcsak a fordítók munkájához nyújtának elengedhetetlen segítséget, hanem az egyes tárgykörök szakembereinek is nagy hasznára válnának. Az előadásban néhány magyar nyelven is elérhető terminológiai adatbázis releváns tartalmi elemeinek és szerkezetének vizsgálata történik, az alábbi szempontok alapján: 1. általános jellemzők (a célcsoport meghatározása, az adatbázis nyelvei), 2. tartalmi jellemzők (terminusok/adatlapok/fogalmak száma, tárgykörök), 3. formai jellemzők (adatlapok felépítése, keresési módok).

A vizsgált adatbázisok a következők: 1. DictionELI, lézerfizikai adatbázis; 2. az IATE, az Európai Unió intézményeinek adatbázisa; 3. A Microsoft Terminology Collection, informatikai terminológiai adatbázis; 4. TERMIN, az Igazságügyi Minisztérium adatbázisa.

KULCSSZAVAK: nyelvi közvetítés, fordítói segédeszközök, terminológiai adatbázis, online szótár, nyelvi korlátok

ABSTRACT

*Bases de datos terminológicas como medios para abatir las barreras lingüísticas –
Análisis estructural y formal de algunas bases de datos disponibles en húngaro
(también)*

El mercado laboral de la intermediación lingüística (traducción e interpretación) se ha alargado de manera considerable en las últimas décadas. Los clientes y las agencias de traducción exigen un trabajo muy preciso por parte de los traductores en cumplimiento con términos cada vez más estrictos. Durante el proceso de la traducción la preparación terminológica de los textos es imprescindible y para ello las herramientas más útiles y adecuadas son las bases de datos terminológicas disponibles en línea. La base de datos terminológica por definición es un conjunto de datos almacenados electrónicamente, elaborada siguiendo un enfoque onomasiológico. Contiene los términos de uno o más dominios acompañados por sus definiciones en una o más lenguas. Los datos publicados en las bases de datos preparados por lingüistas en colaboración con los expertos de algún dominio pueden servir como obras de referencia no sólo para mediadores lingüísticos sino también para profesionales e investigadores.

En el presente ensayo se realiza el análisis de algunas bases de datos terminológicas disponibles en húngaro también desde el punto de vista de la estructura y del contenido. El análisis se enfoca en los siguientes aspectos: 1. características generales (grupo de usuarios, número de lenguas), 2. características del contenido (número de términos/fichas/conceptos, dominios), 3. características formales (estructura de las fichas, tipos de búsquedas). Se analizan las bases de datos siguientes: 1. DictionELI, un diccionario de terminología láser, 2. IATE, la base de datos terminológica de la UE, 3. Microsoft Terminology Collection, un diccionario de informática con definiciones, 4. Termin, la base de datos del Ministerio Húngaro de la Justicia.

PALABRAS CLAVE: traducción, herramientas de traducción, bases de datos terminológicas, diccionarios en línea, barreras lingüísticas

1. Bevezetés

A fordítói piac az utóbbi évtizedben rendkívüli módon kiszélesedett, a megrendelői oldal alapos, precíz munkát vár el a nyelvi közvetítőktől, a lehető legrövidebb határidő teljesítése mellett. A magas követelményeknek megfelelő fordítói munka során alapvető fontosságú a fordítások megfelelő terminológiai előkészítése, amelyet jelentősen megkönnyít és meggyorsít az online elérhető szótárak és terminológiai adatbázisok használata. A fordítóknak számos nyílt hozzáférésű, ingyenes és térítéses online és offline elektronikus segédeszköz áll a rendelkezésére, ide tartoznak a szótárak, terminológiai adatbázisok, felhő alapú szolgáltatások, szövegszerkesztő és táblázatkezelő programok, valamint az ún. CAT-eszközök (*Computer Aided Translation*), azaz fordítástámogató eszközök.

A fordítás gyakorlata szempontjából a fordítókat és a tolmácsokat összefoglaló néven nyelvi közvetítőnek tekintik. A fordítás és a tolmácsolás, bár az egyetemi képzések szintjén közös keretben jelenik meg, mégis egymástól merőben eltérő két tevékenység, amely különböző készségeket és ismereteket követel meg a szakma művelőitől. Igen jelentős különbségek mutatkoznak térben és időben a nyelvi közvetítők segédeszközhasználatának lehetőségeiben is. Míg a fordítói segédeszközöknek a tolmács munkájában elsősorban az adott feladatra való felkészülés szakaszában jut elengedhetetlenül fontos szerep, a fordító esetében a munka során az eszközhasználatra gyakorlatilag korlátlanok a lehetőségei. A továbbiakban a *fordítói segédeszközök* fogalomkörébe a nyelvi közvetítők, vagyis a fordítók és a tolmácsok segédeszközeit sorolom.

A jelen tanulmány célja néhány magyar nyelven is elérhető terminológiai adatbázis releváns tartalmi elemeinek és szerkezetének vizsgálata általános, formai és tartalmi jellemzőik alapján. A vizsgált adatbázisok a következők: 1. DictionELI, lézerfizikai adatbázis; 2. az IATE, az Európai Unió intézményeinek adatbázisa; 3. A Microsoft Terminology Collection, informatikai terminológiai adatbázis; 4. TERMIN, az Igazságügyi Minisztérium adatbázisa.

2. A terminológiai adatbázisok mint fordítói segédeszközök¹

2.1. A fordítói segédeszközök típusai

A fordítói segédeszközöknek számos szempontból sokféle osztályozása ismert, megkülönböztetjük a nyomtatott szótárak fajtáit, beszélünk elektronikus (online és offline) segédeszközökről, valamint a fordítástámogató eszközöket is ebbe a kategóriába soroljuk. Tamás² az alábbi módon csoportosítja a fordítói segédeszközöket: I. nyomtatott szótárak (a nyelvek száma szerint egynyelvű, kétynyelvű, többnyelvű, a szerkesztés módja szerint szójegyzék jellegű, hagyományos szerkezetű és részletes meghatározást adó kiadványok); II. elektronikus segédeszközök (elektronikus szótárak, online és offline szótárak, valamint elektronikus terminológiai segédeszközök). Fóris és Rihmer³ egy lehetséges szempontrendszerrel dolgozott ki a szótárak vizsgálatához, melynek fő elemei a következők: a szótárral kapcsolatos háttérinformációk (szűkebb és tágabb háttér), a szótár tartalmáról szóló információk (a szótár fizikai leírása, mega-, makro-, mikro- és mezostrukturális jellemzői), a szótár tartalma (lexikológiai alapok, fonológiai/grafémikus, grammatikai, szemantikai és egyéb releváns nyelvészeti információk) és a szótár használatáról szóló információk vizsgálata. Fóris⁴ a szótárnak mint lexikográfiai referenciaműnek

---

¹ A jelen fejezetben felhasználtam az alábbi munkákban lejegyzett adatokat: SERMANN Eszter, *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai* (Doktori értekezés), Budapest, ELTE, 2013; SERMANN Eszter–TAMÁS Dóra, *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata = Nyelvek találkozása a fordításban, Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*, szerk. KÁROLY Krisztina, FÓRIS Ágota, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 101–116; SERMANN Eszter–TAMÁS Dóra, *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? = Társadalmi változások – nyelvi változások, Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*, A XXII. MANYE Kongresszus előadásai, Szeged, 2012. április 12–14., szerk. TÓTH Szergej, Budapest–Szeged, MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 450–454 (A MANYE Kongresszusok előadásai 9).

² TAMÁS Dóra, *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*, Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kar Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, 2014, 85–87.

³ FÓRIS Ágota–RIHMER Zoltán, *A szótárak minősítési kritériumairól*, *Fordítástudomány* 2007/1, 109–113.

⁴ FÓRIS Ágota, *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknek*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, 2018, 39–41.

az alábbi típusait említi: I. alfabetikus szótár (nyelvi és enciklopédikus szótár); II. tematikus szótár (tematikus nyelv szótár és enciklopédia). Gaál⁵ az elektronikus szótárak kategóriáján belül az online szótárakra vonatkozó minősítési kritériumokat dolgozza ki: I. a szótárral kapcsolatos háttér-információk (szűkebb, tágabb háttér); II. a szótár általános tartalmáról szóló információk (fizikai leírás, szerkezet). Szintén az elektronikus fordítói segédeszközök kategóriájába soroljuk a CAT-eszközöket, a fordítási memóriakezelő eszközöket, helyesírás-, konzisztenciaellenőrző eszközöket, konkordancia kereső programokat és a fordítási projektmenedzsment-szoftvereket is. A tanulmány további részében csak a jelen kutatás szempontjából releváns kategóriákkal, a terminológiai adatbázisokkal foglalkozom részletesen, valamint az online szótárak néhány jellegzetességére térek ki.

2.2. A terminológiai adatbázisok meghatározása

Szerzőtársammal⁶ néhány olasz és spanyol adatbázist tanulmányoztunk, és a terminológiai adatbázis fogalmát az alábbi módon definiáltuk: a terminológiai adatbázis olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely fogalomalapú szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven. A központilag létrehozott, nyelvészek és az egyes tárgykörök szakemberei által, együttműködés során készült adatbázisokban közzétett terminográfiai adatok (terminusok, definíciók, a fogalmi viszonyok jelölése stb.) a fordítók és a szakemberek számára elsődleges referenciaként szolgálnak. Előnyük, hogy interneten keresztül könnyen, szabadon hozzáférhetők, egyszerűen frissíthetők. A fordítói terminológiai adatbázisok olyan terminológiai elvek alapján elkészített elektronikus adatbázisok, amelyek szakfordítók és más szakterminológiát használó csoportok szükségleteihez igazodnak. Tehát meg kell különböztetnünk ezeket az elektronikus lexikográfiai adatbázisoktól (lásd elektronikus szótárprogramok) és a fordítómemóriáktól, vagyis olyan fordítástámogató szoftverektől, amelyek az adott szövegek/szövegrészek korábban tárolt változatait kínálják fel szövegszegmensek formájában a fordítónak.

---

⁵ GAÁL Péter, *Online szótárak és használói: onlineszótár-használati kutatások, online szótárak értékelési és minősítési szempontjai* (Doktori értekezés), Pécs, PTE, 2016, 50–76.

⁶ SERMANN–TAMÁS, *Hogyan definiálhatjuk..., i.m.*, 113.

Az ISO a legnagyobb múltú szabványosító szervezet, amely a terminológiai munkafolyamatokra vonatkozóan is bocsát ki szabványokat.⁷ Az adatbázisok szerkesztési elveit ISO szabványok is rögzítik, amelyek leírják az adatbázisok típusait, és ajánlásokat fogalmaznak meg a minimálisan szükséges adatkategóriákra vonatkozóan. Az elveknek való megfelelés azonban nem kötelező érvényű, és a szabványokban foglalt elvek követése nélkül is készülnek adatbázisok.

Az első terminológiai adatbázisokat az 1970-es évek elején dolgozták ki a nyomtatott műszaki szótárak alapján abból a célból, hogy a fordítók kezébe a hagyományos nyomtatott szótáraknál hatékonyabb segédeszközök kerülhessenek. Nkwenti-Azeh⁸ leírja, hogy az első adatbázisok különböző szervezetekhez kötődő fordítói szolgálatok munkája nyomán születtek, segítségükkel megvalósulhatott a könnyen frissíthető, naprakész terminológia nyilvántartása, megbízható, elfogadott, egységes terminológia feltételeinek megteremtése, a terminológiai konzisztencia biztosítása a fordításban, és a fordítás folyamatának felgyorsítása hatékony segédeszközzel (például TEAM – Siemens, München, EURODICAUTOM – Luxemburg, TERMIUM – Kanada). A terminológiai adatbázisoknak sokféle fajtája létezik, az utóbbi években számos, speciálisan a fordítók számára összeállított adatbázis készült (pl. az EURODICAUTOM adatbázis és utódja az IATE, az Európai Unió intézményközi adatbázisa, a brüsszeli Institut Supérieur de Traducteurs et Interprètes adatbázisa vagy a Trieszti Tudományegyetem TERMit adatbázisa). Kifejezetten a fordítók számára készülő terminológiai adatbázisokról szóló írások csak az utóbbi években jelentek meg a magyar szakirodalomban, bár a fordítói segédeszközök egyes fajtáival több szerző is behatóan foglalkozik.⁹

Fóris kiemeli, hogy a nagy nyelvek területén számos terminológiai adatbázis készül, valamint sok kis nyelv esetében (pl. litván, észt, dán, holland) szintén találunk adatbázisokat, amelyeket állami támogatás mellett készítenek el. Sajnos magyar nyelvű terminológiai adatbázis kevés ta-

---

⁷ A terminológiai szabványosításról lásd részletesebben FÓRIS Ágota–SERMANN Eszter, *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció*, Magyar Terminológia 3/1, 41–54.

⁸ Blaise NKWENTI-AZEH, *Term Banks = Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, ed. Mona BAKER, London/New York, Routledge, 1998/2001, 249–251.

⁹ Például KIS Balázs–MOHÁCSI-GOROVE Anna, *A fordító számítógépe*, Bicske, SZAK Kiadó, 2008; FÓRIS Ágota, *Terminológiai szótárak és adatbázisok tipológiai kérdései = Társadalmi változások... i.m.*; SERMANN, *A terminológiai szabványosítás... i. m.*; TAMÁS, *Gazdasági szakszövegek... i. m.*

lálható, pedig szükség volna néhány kiemelten fontos tárgykörben (pl. az informatika, a gazdaság, turizmus, az oktatás) magyar nyelvű terminológiai adatbázisok szerkesztésére.¹⁰

2.3. A terminológiai adatbázisok jellemzői

Prószéky és Kis¹¹ a terminológiai adatbázisokat a szakfordítás-támogatás alapvető eszközének tartja. Az ilyen adatbázisok legfőbb jellemzőit a szerzők abban látják, hogy jól definiált felhasználói felülettel rendelkeznek, a fordító számára alapvetően szótárként jelennek meg és a fordítás során szótárként használhatóak, a kezelőprogramjuk pedig általában lehetővé teszi új terminológiai elemek bevitelét is. Ezen kívül az adatbázisok olyan szócikk-elemeket is tartalmaznak, mint a létrehozás időpontja, valamint a bejegyzés létrehozója, az utolsó módosítás időpontja. A terminológiai adatbázisok szerkezetét és kezelőprogramját Demeczky¹² különbözőképpen írja le. Álláspontja szerint a terminológiai adatbázisokban alapvető követelmény a szinonímia, a poliszémia és a homonímia kezelésének lehetősége, ezért a terminológiai adatbázis-kezelő programok akkor működnek jól, ha több szempont szerint kereshető, fogalomközpontú adatszerkezetek rögzítésére és visszakeresésére is szolgálnak. „Az utóbbi tíz évben általában is megfigyelhető, hogy a nagy, nemzetközi terminológiai adatbázisokat kezelő programokat relációs adatbázis-kezelő szoftverekre fejlesztik, mert csak ezek képesek a „sok a sokhoz” (N:N) típusú viszonyok támogatására”.¹³ Demeczky a TransLexis, az IBM terminológiai adatbázis-kezelő programját ismerteti, és leírja a szóközpontú és a fogalomközpontú megjelenítés közötti különbségeket. A szóközpontú megjelenítés egy nyelvi jelölő összes adatát megmutatja, azaz alakváltozatait (betűszókat, rövidítéseket), grammatikai jellemzőit, kontextusát, valamint megadja annak a fogalomnak a definícióját is, amelyet a szóval jelölnek. Poliszém szavak esetében több fogalom definícióját is megtaláljuk a szó különféle jelentéseiként tárolva, valamint az egyes jelentések egyéb nyelvű ekvivalensei is megjelennek. A fogalomközpontú megjelenítés ezzel szemben egyetlen fogalmat mutat, megadja a definícióját, a fogalmat

---

¹⁰ FÓRIS Ágota, *A terminológiai szemlélet szerepe a szakmai kommunikációban*, Tudás-menedzsment 7/3, 90–99.

¹¹ PRÓSZÉKY Gábor–KIS Balázs, *A számítógéppel emberi nyelven, Intelligens szövegkezelés számítógéppel*, Bicske, SZAK Kiadó, 1999.

¹² DEMECZKY Jenő, *Terminológia a szoftveriparban*, Magyar Terminológia 1/2, 189–204.

¹³ *Uo.*, 200.

jelölő terminusokat, ezek szinonimáit, ekvivalenseit, valamint a fogalom tárgykörének megjelölését és a kapcsolódó fogalmakat. Demeczky¹⁴ rámutat arra, hogy a kétféle megjelenítés közötti váltás lehetősége a fordítók és más felhasználók, valamint a terminológusok (szerkesztők) elvárásainak tesz eleget. A hagyományos, nyomtatott szótárakhoz szokott felhasználók, szerkesztők ugyanis gyakran másképpen gondolkodnak, és elsősorban egy-egy jelölő jelentéseit szeretnék megtudni, míg a terminológus munkájában másfajta elrendezést igényel.

Magris és Musacchio¹⁵ leírja, hogy a terminológiai adatbázisok nagy része fogalomalapú szemléletet követve készült: a terminológiai adatok nem szavakra, hanem fogalmakra vonatkoznak, amelyek a központi kategóriát képezik. Mivel azonban a szaknyelvekre az a törekvés jellemző, hogy pontos megfelelés jöjjön létre fogalmak és terminusok között, ezért minden fogalomhoz egy pontos, többé-kevésbé elfogadott terminust lehet hozzárendelni. Ha több jelölő forma is létezik (szinonimák, rövidítések, akronimák és egyéb változatok), akkor azokat ugyanazon terminográfiai bejegyzésnél tüntetik fel, vagy az adatokat részekre bontják, és egy-egy kulcsmező segítségével kapcsolják össze őket. Egyes adatbázisok a szinonimákra vonatkozó összes információt ugyanazon az adatlapon tüntetik fel, míg más adatbázisok esetében ezeket hiperhivatkozás útján találhatjuk meg. A célnyelvi formák feltüntetése is, a szinonimákhoz hasonlóan, kétféle módon történhet. Az adatbázisok nagy része ugyanazon a bejegyzésen belül tünteti fel a célnyelvi ekvivalenseket, viszont az újabb adatbázisok egy részén csak a forrásnyelvi terminusra vonatkozó adatokat találjuk meg az adatlapon, a bejegyzés alján pedig feltüntetik a megfelelő hiperhivatkozásokat a célnyelvi ekvivalensek megtalálásához. Az egyes fogalmakra és terminusokra vonatkozó információk az adatlapon belül címkékkel ellátott mezőkben találhatók meg. Az adatbázisokban az alábbi mezők láthatók: terminus, szinonima, alakváltozatok, domén, aldomén(ek), morfoszintaktikai kategória, a terminus státusza (például törölt, nem ellenőrzött, jóváhagyott), definíció, a terminusok közötti viszony (például hiperonima-hiponima, rész-egész viszony, antonima), megjegyzések (nyelvészeti vagy pragmatikai jellegű), célnyelvi megfelelők, megbízhatóság (mennyire megbízható az adatlapon feltüntetett információ, különösen a célnyelvi ekvivalensekre vonatkozóan).

---

¹⁴ Uo., 202.

¹⁵ *Manuale di terminologia*, ed. Marella MAGRIS–Maria Teresa MUSACCHIO, Lorenza REGA–Federica SCARPA, Milano, Hoepli, 2002.

2.4. A terminológiai adatbázisok fajtái

Tebé Soriano¹⁶ a terminológiai adatbázisok alábbi fajtáit különbözteti meg: hierarchikus adatbázisok, adatbázis-hálózatok, egyszerű adatbázisok, illetve relációs adatbázisok. A hierarchikus adatbázisok esetében az adatokat különböző szinteken találjuk: minden elem alá van rendelve egy másik felette állónak. Az adatbázis-hálózatokban pedig az adatok egymással kölcsönös függésben állnak (mint a csomók a hálón), minden egyes adat kapcsolódhat bármelyik másikhöz, és az adatok láncolatokban kapcsolódnak össze. A fenti két típusú adatbázis nem kifejezetten alkalmas lexicográfiai adatok megjelenítésére olyan korpuszon, amelyből szekvenciális vagy lineáris módon akarunk adatokat kivonatolni, és nem alkalmazható az összegyűjtött adatokon statisztikai számítások elvégzésére sem. Az adatbázis-hálózatok viszont kiválóan alkalmasak nagy olyan adatok nagy mennyiségű terjesztésére, amelyek különböző helyekről érhetők el. A hierarchikus adatbázisok pedig lehetővé teszik olyan automatikus lekérdező rendszerek létrehozását, amelyek végigfutnak az adatbázis vertikális struktúráján. Az egyszerű adatbázisok egyetlen adatlapra rendezik az adatokat. Az adatlap sorokból és oszlopokból áll, az oszlopok alkotják a mezőket (az adatok különböző kategóriáit), a sorok a különböző jegyzékeknek felelnek meg (az egy adatra vonatkozó jegyzékek összessége). Előnyük, hogy könnyű őket megépíteni, kezelni, és rendkívül nagy mennyiségű adatot képesek kezelni. A relációs adatbázisok az elemek közötti kapcsolatok szerint rendezik az adatokat, különböző adatlapokon, nem pedig egy adatlapon. A különböző adatlapok ugyanazon adatbázis különböző elemeit jelenítik meg, és a lapokat egy közös mező kapcsolja össze. Az adatlapok között különböző kapcsolat lehetséges (egy az egyhez, egy a többhöz, több a többhöz).

Nkwenti-Azeh¹⁷ többféle szempont alapján csoportosítja a terminológiai adatbázisokat. Nyelvi orientáció szerint egy-, két- és többnyelvű adatbázisokról beszél, melyek tartozhatnak egy vagy több szakterülethez, lehetnek terminus- vagy fogalomközpontúak, lexikai orientáció szempontjából pedig tartalmazhatnak csak terminusokat, vagy terminusokat és köznyelvi szavakat is. Az adatbázisok funkciója szempontjából a szerző két csoportot különböztet meg: (1) műszaki, tudományos szövegek

---

¹⁶ Carles TEBÉ SORIANO, *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques*, Tesi doctoral, Barcelona, Institut Universitari de lingüística aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 2005, <https://www.tdx.cat/handle/10803/7499> [a letöltés ideje: 2018. szeptember 15.]

¹⁷ NKWENTI-AZEH, i. m., 250.

fordítói számára készült adatbázisok, ezek minden esetben többnyelvűek (2) a terminusok és a fogalmak rögzítésére szolgáló adatbázisok, amelyeknek fő célja a fogalom-terminus kapcsolat rögzítése definíciók segítségével. Ezek az adatbázisok általában egynyelvűek, de tartalmazhatnak egyéb nyelvű ekvivalenseket is. Ebben a felosztásban az első típusra jó példa az IATE adatbázis, míg a másodikra az ISO Online Browsing Platformja.

Tamás¹⁸ a terminológiai adatbázisok típusainak olyan hármass felosztását alkalmazza, amelyet saját kutatásom szempontjából is iránymutatónak tartok: (1) egyszerű (pl. TERMIN, TERMIUM PLUS), (2) hagyományos (IATE, Termit) és (3) összetett (EOHS Term) terminológiai adatbázisok. Az egyszerű adatbázisok esetében az adatmezők száma nem éri el a minimális mennyiséget, vagy a fogalomközpontúság elve mellett nem érvényesül a terminusautonómia. Az ilyen adatbázisok megjelenítési felülete gyakran megőrzi a szólista jelleget, így inkább elektronikus szótárakra emlékeztetnek. A Tamás¹⁹ által hagyományosnak vagy klasszikusnak nevezett adatbázisok szigorúan onomasziológiai felépítésűek, azaz fogalomközpontú megjelenítés alapján rendezik az adatokat, az adatbázis központi eleme az azonosító kódszámmal ellátott fogalom, amely definíció formájában jelenik meg, egy fogalomhoz pedig egy terminus, egy terminográfiai adatlap rendelhető hozzá. A fogalomközpontúság mellett a terminológiai adatbázisok másik alapelve a terminusautonómia, azaz a terminus önálló szerepeltetése, vagyis az egy fő terminus használatára törekvés, tehát egy fogalomhoz egy fő terminus (main term) hozzárendelése és a szinonimák külön bevitelként való kezelése. Az összetett adatbázisok alapvető jegyei megegyeznek a hagyományos adatbázisokéival, ezeken kívül azonban további ismeretelemeket vagy kiegészítő eszközöket is tartalmaznak (pl. jogszabályok gyűjteménye, terminológiai rendszerek grafikai ábrázolása, terminuskivonatoló és terminuskinyerő segédeszközök).

2.5. A terminológiai adatbázisok az ISO szabványokban

A terminológiai munkafolyamatokra vonatkozó ISO szabványok is tartalmaznak adatbázisokat tartalmazó előírásokat. A terminológiai szabványosítás alapelveit tartalmazó ISO 704:2009-es számú, *Terminology work – principles and methods* (Terminológiai munka – elvek és módszerek)²⁰ című

---

¹⁸ TAMÁS, i. m., 109–137.

¹⁹ Uo.

²⁰ A szabványok címét a szerző fordította.

szabvány tartalmának ismerete elengedhetetlen az adatbázisok szerkesztéséhez, mivel tartalmazza a fogalmak, fogalmi viszonyok azonosítására, a fogalmi rendszerek felvázolására és a definíciók megfogalmazása, elnevezésekre vonatkozó alapelveket. Az ISO 22128:2008 számú, *Terminology products and services – overview and guidance* (Terminológiai termékek és szolgáltatások – összefoglalás és útmutató) szabvány tartalmazza a terminológiai adatbázisok meghatározását, különböző fajtáira, tartalmi jellemzőire vonatkozó ajánlásokat. A szabványban foglalt leírás szerint a terminológiai adatbázisok terminológiai adatokat és a hozzájuk kapcsolódó nyelvi és adminisztratív információkat tartalmazó adatbázisok, amelyekben az adatok folyamatosan kiegészíthetők, frissíthetők valamely terminológiaekezelő rendszer segítségével. A terminológiai adatbázisoknak az elnevezéseken kívül olyan adatkategóriákat is tartalmazniuk kell kötelező elemként, mint a nyelvi azonosító(k), adminisztratív kategóriák, valamint a létrehozás időpontja. Az egyéb adatkategóriákat a felhasználók szükségletei szerint kell megválasztani. A több tárgykörhöz kapcsolódó adatbázisok esetében legalább egy olyan adatkategóriát is fel kell tüntetni, amely megnevezi a szakterületet, többnyelvű adatbázisok esetében pedig nyelvi azonosítókra is szükség van. Az egynyelvű adatbázisokban a definíciót vagy a fogalom leírását tartalmazó adatkategóriának kötelezően kell szerepelnie. A két- és többnyelvű adatbázisokban fel kell tüntetni az elnevezéseket minden nyelven, a nyelvi azonosítókkal együtt.

Kifejezetten az adatbázisok készítésére vonatkozó ajánlásokat találunk az ISO 12620:2009-es számú, *Terminology and other language and content resources – Specification of data categories and management of a Data Category Registry for language resources* (Terminológia és egyéb nyelvi és tartalmi források – az adatkategóriák leírása és a nyelvi forrásokhoz tartozó adatkategóriák jegyzékének kezelése) című szabványban. A szabvány 10 fő adatkategóriát határoz meg: terminus, terminushoz kapcsolódó információk, ekvivalencia, tárgykör, a fogalomhoz kapcsolódó leíró adatkategóriák, fogalmi viszonyok, fogalmi struktúrák, megjegyzések, dokumentációs információ (*documentary information*), adminisztratív információk, ezek közül alapvető fontosságú a fő terminus (*main term*) megléte, a felvétel időpontjának (*input date*) feltüntetése és a forrás (*source*) megjelölése.

Terminológiai adatbázisok készítéséhez nem kötelező az ISO szabvány követése, annak érdekében viszont, hogy optimálisan kezelhető adatbázisok készüljenek, amelyeket később adatbázis-rendszerekbe lehet integrálni, ajánlott a szabványokban foglaltak betartása.

2.6. Terminológiai adatbázis vagy online szótár?

A gyakorlat azt mutatja, hogy a terminológiai adatbázisok számos jellemzőjükben hasonlítanak az online szótárakhoz. Egy terminológiai adatbázis és egy kétnyelvű köznyelvi online szótár között a szerkesztési elvek szintjén ugyan jól leírható különbségek vannak, a két kategória elkülönítése a gyakorlatban azonban sok esetben nem egyszerű feladat. Az *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?* című tanulmányban²¹ szerzőtársammal a szakirodalom és konkrét példák elemzésével megkíséreltünk kidolgozni egy szempontrendszert a két kategória elkülönítésére. Megállapítottuk, hogy az online szótárak és a terminológiai adatbázisok egyaránt a fordítók hatékony segédeszközei, rendelkeznek azonos és eltérő jegyekkel. Az általános jellemzők közé sorolható közös vonásként, hogy az online elektronikus szótárak és a terminológiai szótárak elektronikusan tárolt egy-, két- vagy többnyelvű elektronikus segédeszközök. Az elektronikus tárolás előnyei közé tartozik az adatok egyszerű frissítésének lehetősége, az online, számos esetben ingyenes elérhetőség, a gyorsabb keresési lehetőség. Az eltérések között tarthatjuk számon, hogy míg az online elektronikus szótár központi eleme a szó, és általában az ilyen szótárakat szemasziológiai módszerek alapján dolgozzák ki, addig a terminológiai adatbázis készítésének alapja az onomasziológiai módszer és központi eleme a terminus által jelölt fogalom. A két kategória elkülönítése azért nem egyszerű, mert az online elektronikus szótár nyelvi adataihoz is alkalmazhatók ugyanúgy a terminológiai módszerek, és a terminológiai adatbázis megjelenítési felülete is hasonlíthat az elektronikus szótáréra.

Az online szótárak és a terminológiai adatbázisok szerkesztési elvei között alapvető szemléletbeli különbség van, amely a lexikográfiai és a terminológiai munkamódszerek közötti eltérésekből fakad. Fóris²² szerint a lexikográfia és a terminológia területe között nagymértékű átfedés van, a különbséget a szemléletmód és az eltérő munkamódszerek adják. Ezt a különbséget találjuk az online szótárak és a terminológiai adatbázisok szerkesztésénél is. Brekke²³ leírja, hogy a szaknyelvi lexikográfus megközelítése szemasziológiai, azaz a nyelvi jeltől indul ki, a terminológusé

---

²¹ SERMANN–TAMÁS, *Elektronikus szótár... i.m.*, 453.

²² FÓRIS Ágota, *Szótár és oktatás*, Pécs, Iskolakultúra-könyvek 14, 2002.

²³ MAGNAR BREKKE, *LSP Lexicography and Terminography: A Complementary View = Language for Special Purposes, Perspectives for the New Millennium*, Vol. 1., *Linguistics and Cognitive Aspects, Knowledge Representation and Computational Linguistics, Terminology, Lexicography and Didactics*, Tübingen, Gunter Narr, 2001, 179–187.

pedig onomasziológiai, azaz a fogalomból indul ki. A szaknyelvi lexikográfus elsősorban a terminussal foglalkozik, betűrendes szótárat szerkeszt elsősorban szakfordítók számára, a terminográfus ezzel szemben fogalmakkal dolgozik, és a fogalmi rendszerek alapján adatbázist szerkeszt nemcsak szakfordítók, hanem szakemberek számára is. A két tevékenység, szemlélet közötti választást a létrehozandó termék célja, típusa határozza meg, bár léteznek „hibrid alternatívák” is, vagyis terminológiai és lexikográfiai elemeket ötvöző adatbázisok is.

Vizsgálatunk eredményeképpen megállapítottuk, hogy az elektronikus szótár és a terminológiai adatbázis között a határvonalak nem húzhatók meg minden esetben egyértelműen. Ugyan az idézett szakirodalom alapján világos útmutatást kapunk arra vonatkozóan, hogy a szerkesztési elvek szintjén miben különböznek a terminológiai adatbázisok az online szótáraktól (a két legfontosabb szempont a terminológiai adatbázisok esetében a *fogalomközpontúság* és a *terminusautonómia* elve), ha azonban a megjelenítési felületet vizsgáljuk, sokszor nem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy online szótárt, vagy terminológiai adatbázist látunk, mivel a megjelenítési felület alapján a szerkesztési elvek nem minden esetben válnak nyilvánvalóvá. Például míg az egyszerű adatbázisok esetében ugyan érvényesül a fogalomközpontúság, ugyanez nem mondható el a terminusautonómia elvéről. Az egyszerű adatbázisok gyakran megőrzik az elektronikus szótárakra emlékeztető szólista jelleget, az egyes bevitelnek nem különülnek el élesen egymástól, azaz nem szerepelnek külön terminográfiai adatlapon. Szintén a terminusautonómia elvének mond el-lent, ha a hagyományos terminológiai adatbázisoknak nemcsak fogalomközpontú, hanem szóközpontú megjelenítési felülete is létezik. Az elektronikus szótárak a nyelvi adatok kidolgozásakor nemcsak lexikográfiai, de terminológiai módszerek szerint is készülhetnek, ahogyan a terminológiai adatok kidolgozásakor is előfordulhat, hogy elsődlegesen a nyelvi jel jelenti a kiindulási alapot, és utána érvényesül a fogalomközpontú megközelítés.

3. Magyar nyelven (is) elérhető néhány terminológiai adatbázis tartalmi és szerkezeti vizsgálata

A jelen fejezetben négy magyar nyelven is elérhető terminológiai adatbázis elemzését végzem el az alábbi szempontok vizsgálatával. 1. Általános jellemzők: a célcsoport meghatározása (Kiknek készült az adatbázis?),

az adatbázis nyelvei (Mi a fő nyelve? Milyen nyelvű ekvivalensek találhatók?); 2. Tartalmi jellemzők: a terminusok/adatlapok/fogalmak száma, tárgykörök, az adatok forrása; 3. Formai jellemzők: a terminográfiai adatlap felépítése, a keresés módjai (például egyszerű, összetett). A jellemzők leírását egy-egy keresési példa követi, és a szerkezeti és tartalmi vizsgálaton kívül az elemzés arra is kiterjed, hogy tartalmazza-e az ISO szabványok által előírt három alapvető fontosságú adatkategóriát: a fő terminust, az adatok rögzítésének időpontját, valamint az adatok forrásának feltüntetését. Az elemzés a rendelkezésre álló szakirodalom és az adatbázisok felhasználói felülete alapján valósult meg, nem terjedt ki azonban az adatbázisok szerkesztési felületének tanulmányozására.

3.1. DictionELI, lézerágazati terminológiai adatbázis/szótár (<http://dictioneli.stepp.hu/>)

Napjainkra az angol nyelv mint *lingua franca* vált a tudomány, az ipar és a gazdaság legfőbb közvetítő nyelvén a világban, általános gyakorlat, hogy az egyes területek szakemberei angolul kommunikálnak egymással. Számos kutatóközpontban nemzetközi kutatógárda működik, ahol közös nyelvként az angolt használják, valamint nagy mennyiségű angol nyelvű dokumentáció keletkezik, melynek általában egyéb nyelvű fordításai is megszületnek. Fóris²⁴ leírja, hogy gyakori tévhit a kutatók, számos esetben a természettudományos területeken dolgozó kutatók körében, hogy nincs szükség fordításra, mert a kutatók jól ismerik szakterületük terminológiáját mind angolul, mind pedig az anyanyelvükön. Gyakran megfigyelkednek arról, hogy a dokumentáció fordítását sok esetben olyan fordítók végzik, akik nem az adott terület szakemberei, és valóban szükségük van hatékony fordítói segédeszközökre, megbízható adatokat tartalmazó terminológiai adatbázisokra.

A 2013 óta Szegeden működő ELI-ALPS Kutatóintézete is nemzetközi központként működik, ahol a lézerfizikával foglalkozó szakemberek felismerték, hogy a lézerfizika magyar nyelvű terminológiájának egységesítése és rögzítése érdekében hatékony segédeszközre, terminológiai adatbázisra van szükségük, így kezdeményezték az adatbázis létrehozását. A DictionELI a lézerek, elsősorban a nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek témakörében készült angol-magyar nyelvű szakszótár, összesen 5 200 terminológiai egységet tartalmaz. A szótár szerkesztésének folyamata a szakirodalomból megismerhe-

---

²⁴ FÓRIS Ágota, *A terminológiai személet... i. m.*

tő,²⁵ az ELI (*Extreme Light Infrastructure*) nemzetközi „szuperlézer” projekt részeként készült el nyelvészek, terminológusok, lézerfizikus szakemberek és informatikusok együttműködésének eredményeképpen. Az adatbázis alapjául szolgáló kétnyelvű (angol és magyar) szövegkorpuszt a projekt során keletkezett dokumentáció alkotta, ennek párhuzamosított (angol és magyar) elemeiből fordítási memória készült. A fordítási memóriából kézi terminuskivonatolás történt az alábbi lépésekkel: a terminológusok kiemelték a terminusjelölteket a forrás megjelölésével, kigyűjtötték a definíciókat, amennyiben rendelkezésre álltak, több célnyelvi alternatíva esetén ellenőrzést végeztek referenciamunkákban, ellenőrizték és egységesítették a terminusok helyesírását, megalkották a hiányzó magyar terminusokat, elvégezték a szakmai ellenőrzést lézerfizikus szakértők bevonásával, majd átvezették a változtatásokat a dokumentációba. A munkafolyamat számos pontján lézerfizikus szakértőkkel működtek együtt.

Az adatokat a munka következő fázisában Excel-táblázatban rögzítették, amelynek nagy előnye, hogy tartalma később adatbázis-kezelő rendszerekbe is importálható. A táblázatba az alábbi adatmezők kerültek: az angol nyelvű terminus (EN term) / ennek szófaja (szófaj) / az esetleges rövidítés feloldása (rövidítés feloldása) / az angol terminus kontextusa (EN kontextus) / a magyar nyelvű terminus (HU terminus) / a magyar nyelvű szinonimák (HU szinonima) / a magyar nyelvű terminus minősítése (HU minősítés) / a magyar nyelvű terminus forrása (HU forrás) / a magyar nyelvű terminus kontextusa (HU kontextus) / egyéb információk (egyéb). Ezen adatkategóriák közül a szótár felhasználói felületén nem jelenik meg mindegyik, csak a felhasználó számára releváns adatkategóriák láthatók.

Általános jellemzőit vizsgálva a szótár lézerfizikusok és fordítók számára készült. Felhasználói felülete angol és magyar nyelvű, felhasználóként regisztrálhatunk a weboldalra, de a szótár regisztráció nélkül is használható. A szótárhoz felhasználói feltételek, impresszum és előszó is kapcsolódik, amelyből megismerhetjük a szótár szerkesztésének folyamatát, illetve a szótár-projekt eredményeit. Tartalmi jellemzőiről az előszóban olvashatunk: a szótár 5000 terminológiai egységet tartalmaz angol és

---

²⁵ FÓRIS Ágota–B. PAPP Eszter, *Lézerágazati terminológiai szótár létrehozása = Távolatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*, szerk. REMÉNYI Andrea Ágnes, SÁRDI Csilla, TÓTH Zsuzsa, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2016, 343–352.; FÓRIS Ágota–B. PAPP Eszter, *Creating an English-Hungarian termbase for laser physics*, *The DictionELI*, Terminologija 22, 2015, 26–38.

magyar nyelven egyetlen tárgykörben, a nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemmódú lézerek tárgykörében. Formai jellemzőit tekintve a keresőfelület csak egyszerű keresést tesz lehetővé. Ha a keresőmezőbe begépeljük a *lézernyaláb* terminust, a keresés eredményeképpen az összes szókapcsolatot láthatjuk angol és magyar nyelven glosszáriumszerű elrendezésben, amelyben a keresett terminus szerepel (pl. *kimeneti lézernyaláb* – *extraction beam*, *intenzív lézernyaláb* – *intense laser beam*, *áthaladó lézernyaláb* – *traversing laser beam* stb.) Ha az oszlopos elrendezésű oldalon a *lézernyaláb* terminusra kattintunk, akkor kétnyelvű oldalra jutunk, ahol a fő terminus angol és magyar változata mellett információt kapunk a terminus szófajáról, illetve egy-egy kontextusmondatot is találunk. A regisztrált felhasználók megjegyzést is küldhetnek a szótár szerkesztőinek.

A DictionELI szótár nem tekinthető a szabvány és a szakirodalom értelmében vett terminológiai adatbázisnak, mivel esetében nem valósul meg a fogalomközpontúság, és hiányzik a fogalmak definiálása is, ugyanis a szótár felhasználói felülete nem tartalmaz *definíció* elnevezésű adatkategóriát, a bejegyzésekben nem szerepel az adatok forrása sem. A szótár tanulmányozásának alapján megállapítható, hogy a DictionELI inkább online szótár jellegű szógyűjtemény.

3.2. Az IATE, az Európai Unió intézményeinek egyesített adatbázisa (<http://iate.europa.eu>)

Az IATE (*InterActive Terminology for Europe*) az Európai Unió intézményeinek egyesített adatbázisa, amely az EU 24 hivatalos nyelvén összesen 8 millió terminust tartalmaz, ezzel jelenleg a világ legnagyobb terminológiai adatbázisa. 1999-ben kezdték kidolgozni, 2007 óta adatainak egy része nyilvánosan is elérhető. Interaktív jellegű, az uniós intézmények bármely fordítója kiegészítheti új információval, a bejegyzéseket terminológusok ellenőrzik, validálják.

Az IATE elméletileg megalapozott, többnyelvű adatbázis, amely nagy szerepet játszik az Unió működéséhez szükséges többnyelvű dokumentumokban szereplő terminusok közti ekvivalencia megteremtésében. A szócikkek felépítése hierarchikus, a fogalomhoz kapcsolódó információk három szinten jelennek meg: nyelvfüggetlen szint, nyelvi szint, a terminus szintje. A nyelvfüggetlen szint valójában a fogalom szintje, itt jelöli meg a tárgykört, a fogalom eredetét, vagyis, hogy melyik országhoz, kultúrához kötődik a fogalom. A nyelvi szint köztes szintet képez a fogalom nyelvfüggetlen és a terminus nyelvspecifikus szintje között, itt van

lehetőség a fogalommal kapcsolatos további irodalom, forrás megjelölésére, valamint ábrák csatolására. A terminus szintjén található az egyes nyelvek terminusai a hozzájuk kapcsolódó egyéb információkkal együtt (kontextus, grammatikai adatok, megjegyzés, megbízhatósági kód), melyek hitelességét a terminológusoknak megbízható források megadásával kell biztosítaniuk.²⁶

Az adatbázis keresőfelületén kiválaszthatjuk az adatbázis nyelvét, magyar domainről bejelentkezve a keresőfelület automatikusan magyar nyelven áll a rendelkezésünkre. A keresési kritériumok közül az alábbiak kötelezőek: kifejezés keresése, forrásnyelv, célnyelvek. A forrásnyelvet legördülő menüből választhatjuk ki, míg a célnyelveket, melyek közül többet is megjelölhetünk, a nyelvi azonosítókkal jelölt mezőbe való kattintással lehet kiválasztani. A kötelező kritériumokon túl további választható keresési szempontokat is találunk: választhatunk kódszámokkal jelzett témaköröket, ha egy adott tárgykörön belül kívánjuk elvégezni a keresést, de választhatjuk a *bármely témakör* kategóriát is. Végül kijelölhetjük a keresés típusát: kifejezés, rövidítés, mind. Ha a keresőmezőbe begépeljük a *környezeti hatás* terminust, forrásnyelvként kiválasztjuk a magyar, célnyelvként pedig az angol nyelvet, és elvégezzük a keresést, akkor az alábbi három témakörből kapunk találatot: 1. Mezőgazdaság, erdészet és halászat, környezet; 2. Egészségügy, környezetromlás; 3. Környezetvédelmi politika. A témakör megadása mellett zárójelben szerepel a neve vagy a rövidítése annak az uniós intézménynek, amelyhez az adott bejegyzés tartozik. Az első fogalom esetében a témakör megjelölése mellett a *Council* szerepel, vagyis az adott bejegyzés az Európai Tanácshoz tartozik. Két magyar és két angol terminus szerepel a bejegyzésben nyelvi azonosítókkal együtt (HU, EN), és a magyar nyelvű környezeti hatás terminus mellett zárójelben értékelő címke is szerepel (*preferred*, azaz javasolt terminusról van szó). A másik, értékelő címke nélküli terminus pedig a *környezetre gyakorolt hatás*. Ezen az oldalon a fogalmakra és a terminusokra vonatkozó információkat még nem találjuk meg, hogy ezekhez hozzáférjünk, rá kell kattintanunk a kiválasztott terminusra, így jutunk el a hozzá tartozó bejegyzéshez. Ha a két angol nyelvű terminus közül (*environmental effect* és *environmental impact*) az előbbire rákattintunk, megkapjuk az angol terminushoz kapcsolódó adatlapot. Az IATE esetében fogalomalapú adatbázisról van szó, a bejegyzésben a témakör meg-

---

²⁶ LESZNYÁK Ágnes, *Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE*, Magyar Terminológia 3/2, 2010, 161–181.

adását követően a fogalom meghatározása következik definíció formájában, és a definíció forrását is megtaláljuk. Ezt követően mindkét angol terminus esetében az alábbi kategóriák jelennek meg: megbízhatósági kód, kifejezés referenciája, dátum. Az adatlap forrásaként szintén az Európai Tanács szerepel, akárcsak a témakör mellett, valamint a bejegyzéshez kapcsolódóan fogalmi azonosítószámot is találunk. Mivel a két angol terminust az adatbázis egy adatlapon, egy fogalomhoz tartozóként tünteti fel, ezért az IATE adatbázison belül a két terminus azonos fogalmat jelölő, szinonim terminusként jelenik meg.

Az IATE esetében megvalósul a fogalomközpontúság, mivel a bejegyzések központi eleme a definíció által jelölt fogalom, az adatlapok tartalmazzák a források megjelölését, valamint az adatok rögzítésének időpontját is. Összességében az IATE hagyományos terminológiai adatbázisnak tekinthető.

3.3. *Microsoft Terminology Collection*

(<https://www.microsoft.com/en-us/language>)

Számos vállalat végez terminológiai munkát, adataikat azonban üzletpolitikai okokból általában nem teszik nyilvánossá. A Microsoft cég termékeit számos nyelvre lokalizálják, így üzleti érdeke is fűződik ahhoz, hogy az általa alkotott terminológia széles körben ismertté váljon, és minél többen használják. A lokalizáció nem csupán fordítást jelent, hanem soklépcsős, összetett folyamat, amely nyelvi és műszaki lépéseket egyaránt magában foglal, és a forrásnyelvi szöveges erőforrások (például szoftver) egyes elemeinek a célkultúrához való adaptálását is biztosítja. A folyamatban kulcsfontosságú szerepet tölt be a fordítás, amely nagyobb projektek esetében fordítói csoportok munkája nyomán valósul meg fordítás-támogató szoftver(ek) segítségével.²⁷

A *Microsoft Language Portal* című honlapon található a *Microsoft Terminology Collection* terminológiai adatbázis, amely 7500 szabványosított terminust tartalmaz közel 100 nyelven, azok angol nyelvű definícióit, a célnyelvi ekvivalensekkel kiegészítve szabványos, .tbx formátumban, amely lehetővé teszi az adatbázis importálását nagyobb, például nemzeti adatbázisokba. A .tbx fájl tartalmazza a fogalmi azonosítót, a definíciót, a forrásnyelvi terminust, a forrásnyelv azonosítóját, a célnyelvi terminust és a célnyelv azonosítóját.

---

²⁷ A lokalizációról lásd részletesebben SERMANN Eszter, *A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában*, Fordítástudomány XIII/2, 2011, 72–87.

Ha az adatbázis felületét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy egyszerű keresési mód áll a rendelkezésünkre. A keresési mezőbe begépelhetjük a keresett terminust, hasonló módon kiválaszthatjuk a forrásnyelvet és a célnyelvet. Ha forrásnyelvként az angoltól eltérő nyelvet adunk meg, csak angol célnyelvi formát kaphatunk, angolról viszont 100 különböző nyelven érhetünk el ekvivalenseket. Ha a keresőmezőbe beírjuk a *user interface* terminust, és a legördülő menüből kiválasztjuk az angol-magyar nyelvpárt, a nyelvpár kiválasztása után újabb legördülő menü áll a rendelkezésünkre, hogy megjelöljük, melyik Microsoft termék kapcsán keressük az adott terminus magyar nyelvű ekvivalensét. Ha nem jelölünk ki egy specifikus terméket, akkor az *All products* menüpont marad aktív, és a keresést a szótár az összes terméken belül végrehajtja. A keresés eredményeképpen tizenkilenc találatot kapunk oszlopos elrendezésben: angol nyelvű terminus, magyar nyelvű terminus és definíció. A keresés nem pontos terminustalálatot ad, az adatbázisban fellelhető minden angol nyelvű terminus megtalálható a listában. Például az első találat a pontos terminus, a *user interface*, melynek a magyar nyelvű ekvivalense a *felhasználói felület*, a definíció pedig a következőképpen hangzik: *the portion of a program with which a user interacts* (valamely programnak azon része, amellyel a felhasználó érintkezik). A listában további tizennyolc kifejezés áll a rendelkezésünkre, amely tartalmazza a *user interface* terminust magyar nyelvű ekvivalensekkel együtt, a hozzá tartozó definíciókkal.

Az adatbázis felhasználói felületének elemzése alapján elmondható, hogy a *Microsoft Terminology Collection* esetében a megjelenítés alapján nem érvényesül a fogalomközpontúság elve, egy bejegyzésben nemcsak egy, hanem több fogalmat jelölő terminus is szerepel. A Microsoft cég termékeinek megjelölése viszont a terminológiai adatok forrásaként is értelmezhető. Összességében a szójegyzékben túlnyomó részben az online szótár jelleg érvényesül.

3.4. A Termin, az Igazságügyi Minisztérium terminológiai adatbázisa (<https://eu-terminologia.im.gov.hu/>)

A Termin terminológiai adatbázist Magyarország uniós csatlakozásakor az igazságügyért felelős tárca hozta létre azzal a céllal, hogy az uniós joganyag fordításához egységes adatbázis álljon rendelkezésre a terminusok következetes fordítása érdekében. Négy nyelvű, magyar, angol, francia és német nyelvű bejegyzései a Magyarország csatlakozása idején hatályos uniós joganyag jellemző terminusait tartalmazzák. 2004. május 1-jétől

kezdve a joganyagok fordításának feladata az uniós intézményekhez került, így az újabb terminusok már az IATE adatbázisba kerültek.

A Terminben a négy nyelv bármelyikén végezhetünk keresést, ennek többféle módja lehetséges: kereshetünk teljes kifejezésre (*egyenlő*), a kifejezés egy részének megadásával (*tartalmazza*), valamint rövidítésre. Kiválaszthatjuk a számos szakterület egyikét (például egészségügy, energia, hírközlés, ipar stb.), valamint tematikus kötetek közül is kijelölhetünk egyet, vagy akár az összeset. Három kötet áll a kereső rendelkezésére: magyar állami kifejezéstár, a Szellemi tulajdoni kifejezéstár és az Uniós Jog. Ha a keresési mezőbe begépeljük a *környezetvédelem* terminust, akkor egyszerű, oszlopos elrendezést kapunk, ahol a négy terminus szerepel az adatbázis négy nyelvén (*környezetvédelem*, *protection of the environment*, *Umweltschutz*, *protection du milieu*), szakterületként a környezetvédelem, kötetként pedig az Uniós Jog van megjelölve. A terminusok számára vonatkozóan az adatbázis honlapján pontos adatokat nem találunk, a honlap szerint az utolsó feltöltés 2011-ben történt.

Az adatbázis felhasználói felülete inkább online szótár jellegű tükröz, a fogalmakra vonatkozó semmilyen információ nem áll az adatbázist böngésző rendelkezésére, valamint az alapvető grammatikai adatok feltüntetése is hiányzik.

4. Összegzés

A terminológiai adatbázisok a nyelvi közvetítők hatékony segédeszközei, mivel nemcsak a terminusokra vonatkozó alapvető nyelvi információkat tartalmazzák, hanem segítségükkel a terminusok fordításához feltétlenül szükséges fogalmi vizsgálat is elvégezhető. A jelen tanulmányban terminológiai adatbázisokra vonatkozó szakirodalmi adatok összegzését követően négy, magyar nyelven is elérhető terminológiai adatbázis felhasználói felületének szerkezeti és tartalmi vizsgálatát végeztem el. A DictionE-LI a lézerek, elsősorban a nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek témakörében készült angol–magyar nyelvű szakszótár, amelynek szerkesztési folyamata nyelvészek és lézerfizikusok együttműködése nyomán valósult meg. Az IATE az Európai Unió intézményeinek 24 nyelvű adatbázisa, amelyet az EU fordítói és terminológusai építenek és bővítenek folyamatosan, és adatainak egy része nyilvánosan is elérhető. A *Microsoft Terminology Collection* terminológiai adatbázis a Microsoft cég által közzétett informatikai terminológiai adatbázis, a Ter-

min pedig az Igazságügyi Minisztérium adatbázisa, amely létrehozásakor az uniós joganyag magyarra fordításában nyújtott segítséget.

Az adatbázisok közül három esetében nem valósul meg a fogalomközpontúság (DictionELI, Microsoft és Termin), a lézerfizikai és az Igazságügyi Minisztérium adatbázisa a fogalmakhoz kapcsolódó definíciókat sem tartalmazza. Hagyományos terminológiai adatbázisnak csak az IATE tekinthető, mivel esetében megvalósul a fogalomközpontúság. A bejegyzések központi eleme a definíció által jelölt fogalom, az adatlapok tartalmazzák a források megjelölését, valamint az adatok rögzítésének időpontját is. A DictionELI, a Termin és Microsoft adatbázisában a felhasználói felület inkább online szótár jelleget tükröz.